

BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARIDA KOMMUNIKATIV KOMPETENSIYANI TAKOMILLASHTIRISH

Ashirova Gulshan Anvarovna

IPU NTM magistranti

Annotatsiya. Ushbu maqolada kompetensiya va kommunikativ kompetensiya tushunchalari, boshlang'ich sinf o'quvchilarida kommunikativ kompetensiyani rivojlantirish uchun dars va darsdan tashqari jarayonda qo'llanishi mumkin bo'lgan usul va vositalar keltirib o'tilgan.

Kalit so'zlar: kompetensiya, kommunikativ, dars, sinfdan tashqari ishlar, shakl va vositalar.

Аннотация. В данной статье рассматриваются компетенция, коммуникативная компетенция, а также методы и средства, которые могут использоваться учителями начальных классов для развития коммуникативной компетенции в процессе уроков и внеурочной деятельности.

Ключевые слова: компетенция, коммуникативная, урок, внеурочная деятельность, формы и средства.

Annotation. This article discusses competence, communicative competence, and the methods and tools that primary school teachers can use to develop communicative competence during lessons and extracurricular activities.

Keywords: competence, communicative, lesson, extracurricular activities, forms and tools.

Kirish. XXI asrda jahon miqyosida ta'lim barqaror taraqqiyotni ta'minlovchi asosiy omil sifatida e'tirof etilmoqda. Ta'limning asosiy bo'g'ini hisoblangan boshlang'ich ta'limda fanlarni innovatsiya va zamonaviy ta'lim texnologiyalari asosida o'qitish, o'quvchilarda integratsiyalashgan ta'limni

rivojlantirish hamda ijtimoiy faollik ko'nikmalarini shakllantirishga yo'naltirilgan pedagogik tizim imkoniyatlarini kengaytirish talab etiladi. Dunyo ta'lim tizimlarining xalqarolashuvi milliy ta'lim tizimi oldiga yangidan-yangi vazifalarni qo'yimoqda. Jumladan, hozirgi kunda maktablarning asosiy vazifalaridan biri o'quvchilarda dunyoga yaxlit, o'zaro aloqador birlik sifatida qarash, uning global muammolari va ularning yechimini ko'ra hamda tushuna bilishni shakllantirishdan iborat.

Maktab amaliyoti shuni ko'rsatadiki, o'quvchilar ko'pincha o'z fikrlarini aniq ifoda eta olmaydi, nutqlari yetarlicha ifodali va obrazli bo'lmaydi. Ularning ba'zilar suhbatga kirishishdan qo'rqadi, savolni to'g'ri bera olmaydi yoki o'z fikrini asosli himoya qila olmaydi. Boshqalar esa suhbatdoshini qanday tinglashni bilmaydi. Buning sabablaridan biri axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan noto'g'ri foydalanish oqibatidir: o'quvchilar internetda ko'p vaqt o'tkazadi, bu fazoviy to'siqni yo'q qilsa-da, haqiqiy muloqotni cheklaydi. Shu bois o'quvchilarning kommunikativ kompetensiyasini rivojlantirish dolzarb masala hisoblanadi.

Muloqotga bo'lgan ehtiyoj boshlang'ich sinf o'quvchilarining kommunikativ faoliyatga yuqori motivatsiyasini va qadriyatlarga asoslangan munosabatini ta'minlaydi. Shuning uchun boshlang'ich maktabda kommunikativ kompetensiyani rivojlantirishga qaratilgan maqsadli ish olib borilishi, o'quv jarayonida buning uchun pedagogik vositalar yaratilishi, sinfda ham, darsdan tashqari mashg'ulotlarda ham qo'llash mumkin bo'lgan didaktik usullar topilishi zarur. Kommunikativ kompetensiyani shakllantirish boshlang'ich ta'lim tizimi uchun tamoyil jihatdan yangi natijalarga erishishning zaruriy sharti bo'lib bormoqda.

Asosiy qism

Kompetensiya tushunchasi. Kompetensiya so'ziga turlicha ta'riflar va yondashuvlar mavjud. "O'zbekiston milliy ensiklopediyasi"da u lotincha

“competo” soʻzidan olingan boʻlib, “erishaman, muvofiqman, mos kelaman” maʼnolarini bildirishi, kishi egallagan muayyan bilim, koʻnikma va malakalar majmuasini anglatishi qayd etilgan. Kompetensiya – maʼlum bir sohada samarali faoliyat olib borish uchun zarur boʻlgan taʼlimiy tayyorgarlikka qoʻyiladigan, oldindan belgilangan ijtimoiy talabdir. Kompetensiyalarni shakllantirishga yoʻnaltirilgan taʼlim oʻquvchilarning egallagan bilim, koʻnikma va malakalarini shaxsiy, kasbiy va ijtimoiy faoliyatida amaliy qoʻllay olish imkoniyatini beradi.

Boshlangʻich maktabda oʻqish davrida oʻquv faoliyati asoslari, kognitiv qiziqishlar va kognitiv motivatsiya shakllanadi, oʻquvchida oʻzini anglash va oʻzini qadrlash tuygʻusi rivojlanadi. Shu sababli oʻquv jarayonining dastlabki bosqichida kompetensiyaga asoslangan yondashuvni joriy etish, uning asosida fan kompetensiyalarini shakllantirish muhim ahamiyat kasb etadi. Bu yondashuv oʻquvchilarning atrofdagi dunyoni bilish imkoniyatlarini kengaytiradi, rasmiy taʼlim doirasidan tashqariga chiqib, muayyan hayotiy vaziyatlarda oʻquv faoliyatini amalga oshirishga imkon beradi hamda taʼlim jarayonining gumanistik va shaxsga yoʻnaltirilgan xarakterini taʼminlaydi.

Kommunikativ kompetensiyaning mohiyati. Kommunikativ kompetensiya – murakkab muloqot koʻnikmalari va qobiliyatlariga ega boʻlish, yangi ijtimoiy tuzilmalarda mos koʻnikmalarni shakllantirish, muloqotdagi madaniy meʼyor va cheklovlarni, urf-odat va anʼanalarni, odob-axloq qoidalarini bilish va ularga rioya qilish, lingvistik vositalardan foydalana olishdir. Shu sababli boshlangʻich maktab oʻqituvchisining asosiy vazifasi har tomonlama rivojlangan, bilimli va kommunikativ qobiliyatli shaxsni tarbiyalashdan iborat.

Kommunikativ kompetensiya oʻz-oʻzidan paydo boʻlmaydi, u shakllanadi. Uning asosi – insoniy muloqot tajribasi. Muloqot qobiliyati quyidagilardan tashkil topadi:

- muloqot qilish kerak bo'lgan kommunikativ vaziyatning ijtimoiy-psixologik prognozini berish;
- muloqot jarayonini kommunikativ vaziyatning o'ziga xosligiga asoslanib ijtimoiy-psixologik jihatdan dasturlash;
- kommunikativ vaziyatda aloqa jarayonlarini ijtimoiy-psixologik jihatdan boshqarish.

Kommunikativ qobiliyat umumiy madaniyatni va uning kasbiy faoliyatdagi o'ziga xos namoyonlarini sintez qiluvchi integral sifatdir.

Olimlar bu tushunchaga turlicha ta'rif beradi. Pedagogika fanlari nomzodi E.I. Litnevskaya uni nutq faoliyatining barcha turlarini, og'zaki va yozma nutq madaniyati elementlarini, ma'lum yosh uchun hayotiy ahamiyatga ega muloqot sohalari va vaziyatlarida tildan foydalanishning asosiy ko'nikma va malakalarini egallash deb ta'riflaydi. M.R. Lvov kommunikativ kompetensiyani tilni, uning fonetik, leksik va grammatik birliklarini, stilistikasini, nutq madaniyatini bilish hamda nutq faoliyati turlariga ega bo'lish sifatida talqin qiladi va unga tabiiy nutq faoliyati hamda maxsus tayyorgarlik natijasida erishilishini ta'kidlaydi. T.A. Pirkovanning fikricha, kommunikativ kompetensiya tarkibi xilma-xil bo'lib, murakkab yaxlitlikni tashkil etadi va unda bir nechta kompetensiyalar, jumladan lingvistik kompetensiya ajralib turadi. I.L. Beam esa uni lingvistik, nutqiy, ijtimoiy-madaniy va kompensatsiya kompetensiyalariga ajratadi hamda ularning barchasi o'qish, gapirish, yozish va tinglash qobiliyatlari bilan bog'liqligini ta'kidlaydi.

Kommunikativ kompetensiyani rivojlantirish usul va vositalari. Darsda foydalanish mumkin bo'lgan bir qator samarali metodlar o'quvchilarning tilni to'g'ri va samarali ishlatish ko'nikmalarini oshirishga yordam beradi:

- 1. Ochiq suhbatlar.** O'quvchilarni mavzu bo'yicha suhbatga jalb qilib, fikrini erkin ifodalashiga imkon yaratish. Masalan, «Sizning kuningiz

qanday o'tadi?» yoki «Sevgan mashg'ulotingiz nima?» kabi savollar berish.

2. Kichik guruhlarda ishlash va rolli o'yinlar. O'quvchilarni kichik guruhlariga bo'lib, mavzuga oid topshiriq yoki rolli o'yinlar berish («Restoranda buyurtma berish», «Sayohat rejasini tuzish»). Rollarda muloqot qilish orqali ular turli vaziyatlarni (do'konda xarid qilish, aeroportda ro'yxatdan o'tish, ofitsiant va mijoz suhbat) modellashtiradi.

3. Og'zaki mashqlar. Dialog, mini-hikoya va suhbatlar yaratish, masalan, «O'zingizni tanishtirish» yoki «Do'st bilan uchrashish» mavzularida qisqa dialoglar tuzish; yangi so'z va iboralarni turli kontekstlarda qo'llashga undash.

4. Loyiha topshiriqlari. O'quvchilar mavzuga oid kichik loyiha yaratib, natijalarini guruhga taqdim etadi. Masalan, «O'z shahringni tanishtiruvchi taqdimot» yoki «O'z oilang haqida hikoya qilish».

5. Tinglash mashqlari. Audio materiallar, videolar va suhbatlarni tinglash hamda tahlil qilish, tinglangan material asosida savollar berish orqali o'quvchilarning tinglash va tushunish ko'nikmalari rivojlanadi.

6. Ko'rgazmali vositalar. Rasm, diagramma va videolar yordamida mavzuni tushuntirish, yangi so'z va iboralarni o'rgatish. Ko'rgazmali materiallar mavzu haqida aniq tasavvur hosil qilishga yordam beradi; video va audio materiallar kommunikativ vazifalarni bajarishni osonlashtiradi.

7. Real vaziyatlarni modellashtirish. Do'konda xarid qilish, sayohat qilish, xizmat ko'rsatish kabi hayotiy vaziyatlarda amaliy faoliyat o'tkazish.

8. Ishlarni birgalikda tahlil qilish. Dars davomida bajarilgan ishlarni tahlil qilib, muvaffaqiyat va xatolarni muhokama qilish o'quvchilarga nutqdagi xatolarini tuzatish va ko'nikmalarini oshirish imkonini beradi.

9. O‘yin elementlari. Qiziqishni oshirish uchun til o‘rganish o‘yinlari, viktorinalar va nutqdan foydalanish bo‘yicha musobaqalar tashkil qilish.

10. Ijodiy topshiriqlar. O‘quvchilarni o‘zlari o‘ylab topgan hikoya, dialog, reklama yoki reklama video kliplarini yaratishga chorlash.

Mazkur metodlarning aksariyatini nafaqat dars jarayonida, balki sinfdan tashqari mashg‘ulotlarda ham qo‘llash mumkin. Bu o‘quvchilarga muloqotni real vaziyatlarda sinab ko‘rish, internetdagi ortiqcha vaqt o‘rnini jonli aloqa bilan to‘ldirish imkonini beradi.

Xulosa va tavsiyalar

O‘quvchilarning kommunikativ kompetensiyasini rivojlantirish uchun darsda interaktiv, amaliy va ko‘rgazmali metodlar, rolli o‘yinlar, guruhlarda ishlash va tinglash mashqlari kabi turli yondashuvlarni uyg‘un qo‘llash samarali bo‘ladi. Bu metodlar o‘quvchilarni faol ishtirok etishga undaydi, tilni to‘g‘ri va samarali ishlatishga o‘rgatadi, o‘z fikrlarini erkin ifodalash imkonini yaratadi hamda o‘zaro muloqot, nutq va eshitish ko‘nikmalarini mustahkamlaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Choriyeva Z.T. “Ona tilini o‘qitish jarayonida bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarining kasbiy kompetensiyasini takomillashtirish”: pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori diss. – T., 2023.

2. Choriyeva Z.T. Development of professional qualities of future primary education teachers // Zien Journal of Social Sciences and Humanities. – 2022. – Vol. 13. – ISSN 2769-996X. <https://zienjournals.com/index.php/zjssh/article/view/2585>

3. Mixaylova I.M. Maktab o‘quvchilarining muloqot qobiliyatlari, ulardan foydalanish. – PSPU, 2015. – 188 b.

4. Ro‘zieva D., Tolipov O‘. Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat. – Toshkent: Innovatsiya Ziyo, 2019. – B. 71–79.

